

nen i det att man ville underbygga bibelstudiet med vetenskaplig empiri.

Silverbark har ett populärhistoriskt anslag. I den mån han låtit sig inspirerats av postkoloniala teorier har det skett på ett sådant sätt att det aldrig skymmer berättelsen. I stället fungerar de som redskap för att ställa vår tids frågor till det historiska materialet. Detta medför att boken känns relevant och spännande. Som berättelse är boken mer av en studie av resan, och delvis också resandet, än en biografi. Personen Hasselquist kommer man aldrig särskilt nära. Kanske är det heller inte möjligt med det tillgängliga källmaterialet och Silverbark är lyckligtvis så pass mycket akademiker att han utan att tveka avstår från vidlyftigare spekulationer om den olycklige resenärens inre liv. Vad man däremot kan sakna är resonemang om resans egentliga syfte, det vetenskapliga. Hasselquists mål var ju trots allt att beskriva växter, djur och mineraler, men ganska lite av den praktiska verksamheten syns i Silverbarks framställning.

Andreas Hellerstedt

Jyrki Siukonen, *Mies palavassa hatussa: professori Johan Welinin maailma* [Mannen i den brinnande hatten: professor Johan Welins värld], (Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006). 358 s.

Jyrki Siukonens bok *Mies palavassa hatussa* («Mannen i den brinnande hatten») är ingen traditionell biografi. Boken är, som underrubriken antyder, ett försök att förstå »Professor Johan Welins värld». Johan Welins liv (ca 1705–1744) var relativt kort, men originellt. Welin studerade och undervisade vid akademien i Åbo innan han påbörjade en europeisk bildningsresa som fortgick i nio år. Denna *grand tour*, som tog Welin från Marburg till Italien, England och Frankrike, fick dock ett dramatiskt slut då han plötsligt omkom i en brand efter en soaré med kortspel i Paris. Således hann Welin aldrig tillträda sin professur i filosofi i Åbo.

Siukonens bok är inte den första översikten över Welins liv. Det är dock lätt att instämma i Siukonens tanke att vår tid kanske har lättare att förstå en rastlös och nyfiken själ som hans. En mångsysslare som Welin hade i dag setts som en tillgång i yrkeslivet. Tidigare historiker har däremot varit mera böjda att stämpla honom som en okoncentrerad, orolig och överksam drömmare som utan tvekan hade talang men som aldrig lyckades blomma ut ordentligt.

Att kartlägga Johan Welins liv är besvärligt eftersom de dokument som vittnar om hans liv är få. Siukonen kan inte stödja sig på sådana källor som traditionellt används för att beskriva lärda mäns liv – det finns inga bevarade porträtt eller kända elever, inga märkvärdiga publikationer eller andra påfund av hans hand. Av Welins penna känner man endast till några brev och koncept, samt ett par dikter och avhandlingar som beskrivs kort i slutet av boken.

Det är genom att studera Welins *grand tour* som Siukonen vill fylla luckan i källorna. Den kvicke och språkkunnige Welin fann sig till rätta i en kosmopolitisk skara av lärda män och kvinnor, av äventyrare och andra individer på resande fot som möttes i ett Europa som under 1700-talet ofta visade sig överraskande litet.

Siukonens studie är skriven i en levande och engagerande stil som suger in läsaren i denna värld. Detaljrika beskrivningar av det dåtida Europas städer och lärda kretsar hjälper till i detta avseende. I början vandrar man till exempel med Carl von Linné genom den ännu ganska anspråkslösa universitetsstaden Åbo. Det är sent på kvällen och man får »akta sina steg, för det finns ingen allmän belysning i staden». I samma anda besöker man med Welin olika städer i Europa och får pröva på att »se» dem med hans ögon.

Avsikten med sådana skildringar är inte endast att få läsaren att leva sig in i texten, tanken är också att de platser och kretsar Welin besökte säger oss någonting betydelsefullt om honom själv. Welin är, som Siukonen formulerar det, »en gestalt i motljus» (s. 25), han visar sig ofta bara mellan raderna. Man kan exempelvis anta att hans framgångar i societeten vittnar om en social förmåga. Andra slutsatser kan dras ur hans egensinniga beslut att åka tillbaka till Paris trots skulder och fastän konsistoriet vid universitetet i Åbo krävde att han skulle ta upp sina undervisningsplikter. Paris måste ha blivit ett sannskyldigt hem för honom. Läsaren varnas för att lita på omdömen från illvilliga samtida. Det verkar nästan som om de originella platser och kretsar där Welin visade sig kunde ge mer pålitlig information om hans värld än de vittnesmål som direkt berör honom.

Idén är ganska förtjusande, och Siukonens sätt att tolka Welins historia som »ett album av tillfällesbilder» (s. 19) erbjuder en läsoplevelse med nästan visuella intryck. Med sina färder runtom Europa drar Welin samman Europas så kallade periferi och dess metropoler. Gestalter som uppträder under färden gör fascinerande intryck med sin originalitet och lekfullhet.

Det känns upptriskande att både Welin som person och hans tid presenteras som något gåtfullt fascinerande, som någonting som inte låter sig direktöversättas till vårt nutida språk. Ofta läser man studier över 1700-talets lärda män där huvudpersonen kunde förflyttas rakt in i vår tid utan att väcka någon större uppmärksamhet. Stundom slås man av de förbryllande likheterna mellan 1700-talets universitetsliv och vår egen tid – inte bara på grund av de eviga karriärstriderna och lärokonflikterna, utan också på grund av dåtidens åsiktsbrytningar om universitetets uppdrag och om polariseringen mellan å ena sidan vetenskap och bildning, å andra sidan samhällsnytta. Hos Siukonen framstår dock Welin och hans tid genomgående som värdefulla – också då hans val blir oförklarliga i våra ögon. Det är också ett erkännande av att en historisk individ inte riktigt kan analyseras eller förklaras till slut.

I själva verket kan hävdas att boken inte alls handlar om Welin. Siukonen verkar själv vara av denna mening. Enligt honom berör den snarare »ett vitt spektrum av sociala praktiker, excentriska diskussionsämnen och filosofiska debatter i Europa på 1730- och 1740-talet» (s. 17f.). Utifrån denna synvinkel kan Welin i första hand betraktas som en vägvisare in i 1700-talets lärda Europa och dess kuriösa diskussionsämnen – från föreläsningar av Christopher Wolff till sammanträden i Royal Society. Alternativa källor – såsom artiklar som publicerades i *Gentleman's Magazine* då Welin befann sig i London – hänvisas till för att skapa en bild av det som en resenär som Welin kan ha läst och gjort eller vem han kan ha träffat.

Denna metod lämnar rum åt läsaren att själv skapa sig en bild av hur det gick till. I gengäld leder det också till ett slags spekulation – Siukonen verkar antyda att just Johan Welin hade en särskilt hemlighetsfull personlighet. Likaledes verkar flera ur persongalleriet ha tagits med på grund av deras kuriositets- eller skandalvärde. En central plats får Linné och Maupertuis med sina Lapplandsresor, de båda Torneflickor som följde den senare till Paris och den lärda kvinnan Madame de Chatélet. Träffade Welin polyhistorn Mikhail Lomonosov, som vistades i Marburg samtidigt med honom, eller sin landsman, den ryktbare »jätten» Daniel Cajanus i London? När källorna är få riktar författaren i stället sin blick mot andra resenärer och vetenskapsmän, som kan betraktas som spännande exponenter för livet i ett svunnet tidevarv. Trots att dessa personporträtt förblir ganska ytliga, ger de djup åt Siukonens resonemang kring frågan om huruvida Welin representerar en »typ» (oli-

ka tolkningar och alternativa personlighetstyper ges i slutet av boken) eller om det tvärtom är hans »atypiska individualitet» som yttrar sig i hur han plötsligt börjar skapa sitt eget, oväntade öde. Oavsett vilket ger det boken en fångslande ton.

Päivi Maria Piblaja

André Swanström, *Mystiker, präster och väckelsens arvingar: studier kring den österbottenska separatismen*, Kyrkohistoriska arkivet vid Åbo akademi, Meddelanden 39, (Åbo 2007). 146 s.

André Swanströms bok innehåller sex studier med anknytning till radikala pietistiska rörelser i Österbotten under 1700-talets första halvdel. Den inledande studien söker tillämpa religionspsykologerna Lofland och Skonovds fyra olika omvändelsemotiv på de radikala pietisterna i Österbotten. Men det visar sig svårt att skilja mellan olika omvändelsemotiv och resultatet blir att det kan vara ganska svårt att omsätta religionspsykologiska kategorier i ett konkret historiskt material. Uppsatsen ger en konkret inblick i den andliga miljö som präglade anhängarna och hur de tillägnade sig teologiska tankar som knappast hade någon djupare förankring i regionen. Kontakterna med Sverige, inte minst med huvudstaden, där Eric Tolstadius gav inspiration, har varit betydande men samtidigt kan man fråga sig om det inte fanns en tidigare radikal finländsk tradition, som trädde i dagen genom Lars Ulstadius och Petter Schaefer. Denna kan ha traderats vidare och blivit en grogrund för de radikala tankarna i radikalpietismen.

I den andra uppsatsen – som handlar om trolldom och häxeri bland de radikala och landsförvista Eriksönerna, Jakob (1689–1737) och Erik (1695–1761) – nämns Ulstadius och hans tankar om trolldom. Den tredje uppsatsen handlar om ett våldtäktsfall där en svensk officer, Carl Linroth, förgripit sig på Kirstin Hansdotter, en separatistisk piga. Swanström söker spegla händelserna som ett möte mellan våldskultur och väckelsekultur. Att se det som en kulturkrock ger oss knappast mera insikt i skeendet än vad redovisade fakta ger. Det är ett fall bland många andra om vad som kunde hända och hände i krigets skugga där den starke och socialt överlägsne klarade sig bäst även om lagarna tillämpades som det var tänkt.

Prästens mångahanda uppgifter och växlande roller belyses genom kaplanen Israel Reinius livsöde. Med